

6 Talousrikokset Martti Lehti

Talousrikollisuudella tarkoitetaan liike- ja yritystoimintaan liittyviä rikoksia. Keskeisimpiä talousrikoksia ovat verorikokset, velallisen rikokset ja kirjanpitorikokset (Laitinen ym. 1998). Muita talousrikoksia ovat muun muassa virkaja luottamusasemarikokset sekä korruptio, osa petosrikollisuudesta, julkisiin avustuksiin kohdistuvat rikokset, arvopaperimarkkinarikokset, rahanpesu, yritysturvallisuutta vaarantavat rikokset sekä julkisen rekisterin tai tiedon luotettavuutta vastaan tehdyt rikokset. Lisäksi eräiden yksittäisten laajojen omaisuusrikosten tutkintaan käytetään talousrikostorjuntaresursseja.

Talousrikollisuutta sivuava rikollisuusmääritelmä on niin sanottu harmaa talous. Harmaan talouden selvitystyöryhmä (1995) määritteli harmaan talouden sellaiseksi lailliseksi liike- ja yritystoiminnaksi, josta ei suoriteta lakisääteisiä maksuja ja veroja.

Suuren osan talousrikollisuudesta arvioidaan jäävän piiloon. Poliisiammattikorkeakoulussa tehdyn tutkimuksen mukaan yritykset ilmoittavat poliisille keskimäärin 10 prosenttia havaitsemistaan yritykseen kohdistuvista talousrikoksista, tosin ilmoitusalttius vaihtelee suuresti rikostyyppistä ja kärsityistä vahingoista riippuen (Jokinen ym. 2002). On lisäksi huomioitava, että yritykset havaitsevat vain osan niihin kohdistuvista rikoksista. Kansainvälisissä tutkimuksissa on todettu, että yrityksiin kohdistuvat talousrikokset havaitaan usein sattumalta ja jopa 90 prosenttia rikoksista saattaa jäädä paljastumatta (Jokinen ym. 2002, 60).

Mikäli rikosvahingon laajuus vaikuttaa rikosten paljastumiseen ja ilmoitusalttiuteen, poliisin tietoon tulleiden talousrikosvahinkojen osuus kaikista talousrikoksilla aiheutetuista vahingoista voi olla suurempi kuin tietoon tulleiden tekojen osuus kaikista teoista.

Koska piilorikollisuuden laajuutta ja kontrollitoimien vaikutusta siihen ei ole voitu selvittää luotettavasti, ilmi tulleen talousrikollisuuden perusteella ei voida tehdä kovin luotettavia päätelmiä kokonaistalousrikollisuuden kehityksestä. Seuraavissa tarkasteluissa lähteinä on käytetty Tilastokeskuksen julkaisemia tietoja poliisin tietoon tulleesta rikollisuudesta sekä Keskusrikospoliisin ja VIRKE-projektin puitteissa kerättyjä tietoja.

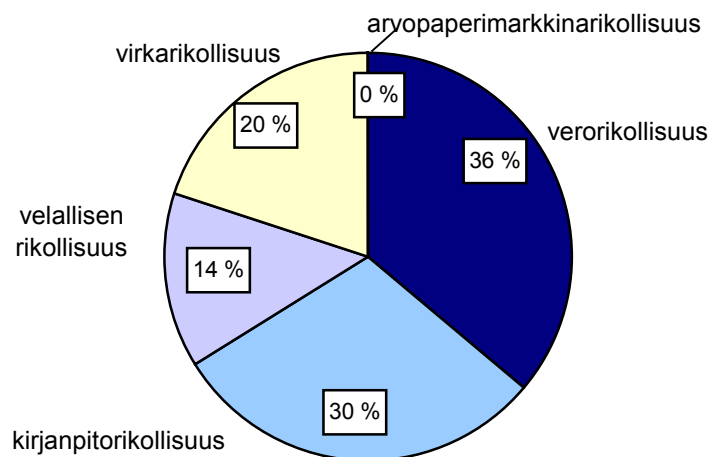
Seuraavassa käsitellään ensin yleisesti poliisin tietoon tulleita talousrikoksia rikostyypeittäin (7.1). Sen jälkeen annetaan tietoja talousrikosten aiheuttamien vahinkojen suuruudesta (7.2). Lopuksi käsitellään lyhyesti harmaan talouden ilmiöitä ja yleisyyttä Suomessa (7.3). Vuoden 2003 Rikollisuustilan-

teesta on puolestaan löydettävissä katsaus korruptiorikoksista ja korruptiotilanteesta Suomessa sekä muissa Euroopan unionin jäsenvaltioissa.

Kavallus- ja petosrikollisuutta on kokonaisuutena käsitelty tämän katsauksen jaksossa II.5.2. Talousrikosten torjuntaan ja kontrolliin osallistuvien viranomaisten toiminnasta on löydettävissä perusteellisempi katsaus vuoden 2000 Rikollisuustilanteesta.

6.1 Poliisin tietoon tulleet talousrikollisuus

Vuonna 2004 poliisin tietoon tuli yhteensä 2 393 vero-, kirjanpito-, virka-, arvopaperimarkkina- tai velallisen rikosta. Luvusta puuttuvat talousrikollisuuden muodot, joita on käsitelty tämän katsauksen muissa luvuissa (tärkeimpänä talousrikollisuutena pidettävä petosrikollisuuden osa). Mainitulla tavalla laskien ilmi tulleiden talousrikosten määrä kasvoi kolme prosenttia edellisvuodesta.

Kuvio 54 Poliisin tietoon vuonna 2004 tulleet talousrikokset rikosmuodoittain. Laskettu Tilastokeskuksen luvuista.

Keskusrikospoliisille ja tullille tehtiin viranomaisten oman kirjanpidon mukaan vuonna 2004 kaikkiaan 1 599 rikosilmoitusta talousrikoksista. Ilmoitusten määrä väheni 15 prosenttia edellisvuodesta. Ilmoitusten määrän lasku johtui ensisijaisesti poliisin voimavarojen keskittämisestä vanhojen rikosjuttujen loppuunsaattamiseen (Keskusrikospoliisi ja VIRKE-projekti).

Poliisin tietoon tulevan talousrikollisuuden tason vaihtelu johtuu paitsi kokonaisrikollisuuden, huomattavalta osin myös ilmi- ja piilorikollisuuden suh-

teen vaihtelusta. Piilorikollisuuden laajuuteen taas vaikuttaa ensisijaisesti viranomaiskontrollin taso ja kohdentuminen, toissijaisesti rikosten kohteiksi joutuneiden ilmoitushalukkuus. Merkittävin kokonaisrikollisuuden tasoon vaikuttava tekijä ovat yleensä olleet taloudelliset suhdanteet. Tällä hetkellä rikollisuuskehitykseen vaikuttaa kuitenkin myös suhdanteista riippumattomia tekijöitä, esimerkiksi lähialueilla esiintyvän talousrikollisuuden kytkökset maamme.

Verorikokset (RL 29:1–4)

Tilastoitujen verorikosten kokonaismäärä kasvoi poliisitilaston mukaan vajaan kymmenyksen vuonna 2004 edellisvuoteen verrattuna. Muutos oli suurin törkeiden veropetosten kohdalla, joita kirjattiin 20 prosenttia enemmän kuin vuonna 2003. Kehitystä arvioitaessa on huomioitava, että poliisitilaston näyttämä vuoden 2003 verorikosten kokonaismäärä (erityisesti törkeämpien rikosmuotojen osalta) oli, paitsi epätavallisen alhainen, verohallinnon ja tullin tiedoista huomattavasti poikkeava. On mahdollista että tosiasiallinen viranomaisten tietoon tullut verorikosten määrä oli vuonna 2003 olennaisesti poliisitilastoon kirjattua suurempi. Tilastoitujen verorikosten kokonaismäärä oli vuonna 2004 selvästi kymmenvuotisjakson keskiarvoa (960) pienempi.

Poliisiin tietoon tulleet verorikokset 1995–2004.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Veropetos, myös lievä	401	440 ¹	484	478	521	516	484	511	303	326
Törkeä veropetos	189	293	366	313	271	292	284	329	267	320
Verorikkomus	336	329	227	287	202	148	128	130	216	212
Yhteensä	926	1062	1077	1078	994	956	896	970	786	858
Muutos %	+8%	+15%	+1%	+0%	-8%	-4%	-6%	+8%	-19%	+9%
Törkeiden veropetosten osuus (%)	20%	28%	34%	29%	27%	31%	32%	34%	34%	37%

Laskettu Tilastokeskuksen luvuista.

¹ Vuoden 1996 veropetosten määrä on verohallinnon lähteisiin perustuva arvio. Ks. tarkemmin rikollisuustilanne 1998.

Verorikollisuus lisääntyy yleensä taloudellisessa noususuhdanteessa ja vähenee laskusuhdanteessa. Noususuhdanteessa yritykset tuottavat tulosta, jonka synnyttämästä yhtiöverovelvollisuudesta yritetään toisinaan välttää laittomin keinoin. Laskusuhdanteessa tulosta tekeviä yrityksiä on vähemmän ja yhtiöverovelvollisuuteen kohdistuvat rikokset vähenevät. Toisaalta yritysten heikentävä kannattavuus luo paineita pyrkiä alentamaan kustannuksia, mikä lisää muihin veroperusteisiin kohdistuvia laittomuuksia. Yritystoimintaan liittyvien rikosten ohella toisen merkittävän verorikollisuuden ryhmän muodostavat tupakan ja alkoholin salakuljetukseen liittyvät verorikokset.

Viime vuosien aikana uudeksi ja kotimaan suhdanteista osin riippumattomaksi verorikosten ryhmäksi on muodostunut idänkauppaan liittyvä verorikollisuus. Suomesta ja Suomen kautta Venäjälle suuntautuvassa viennissä järjestelmällisesti sovellettava kaksoislaskutus on etupäässä venäläisten yritysten ja henkilöiden (suomalaisten yhteistyökumppaniensa avustuksella) harjoittamaa ja kohdistuu Venäjän verojärjestelmään. Verohallituksen vuonna 2004 käynnistämässä raakapuukaupan valvontahankkeessa ilmeni kuitenkin, että myös Venäjältä Suomeen suuntautuvassa tuonnissa esiintyy Suomen verojärjestelmään kohdistuvaa järjestelmällistä verorikollisuutta (Keskusrikospoliisi ja VIRKE-projekti).

Poliisin tietoon tulleiden verorikosten määrä ja muutokset mukailevat normaalisti vero- ja tullihallinnon tekemien rikosilmoitusten määrää, sillä pääosa verorikoksista tulee poliisin tietoon jomman kumman hallinnonhaaran kautta. Tosin tilastointikäytännöt ovat horjuvia ja toisistaan poikkeavia, paitsi hallinnonhaarojen, myös eri poliisipiirien välillä useampia osarikoksia käsittävien rikossarjojen ja -vyyhtien tilastoinnissa. Tämä saattaa aiheuttaa ajoittain huomattaviakin eroja tilastoituihin vuotuisiin rikosmääriin. Verohallinnon ja tullin tilastoissa tilastointikäytäntö on yleensä ollut yhteneväisempi kuin poliisitilastossa.

Verohallinnossa tehdyt rikosilmoitukset vuosina 1995–2004.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Rikosilmoituksia A	624	594	734	709
Rikosilmoituksia B	857	1145	1131	1071	1115	1136	1047	977	1309	1283
<i>Muutos %</i>	<i>+65%</i>	<i>+34%</i>	<i>-1%</i>	<i>-5%</i>	<i>+4%</i>	<i>+2%</i>	<i>-8%</i>	<i>-7%</i>	<i>+34%</i>	<i>-2%</i>

A = uuden tilastointikäytännön mukaan; B = vanhan tilastointikäytännön mukaan.

Lähde: Verohallitus.

Verohallinnossa vuonna 2001 käyttöön otettu uusi tietohallintojärjestelmä muutti rikosilmoitusten kirjaamiskäytäntöä. Vanhassa järjestelmässä yksin teoin tehdyt rikokset tilastoitiin erikseen, uudessa järjestelmässä yhtenä rikok-

senä. Yllä olevassa taulukossa rikosilmoitusten määrä on annettu vuodesta 2001 alkaen sekä vanhan että uuden tilastointikäytännön mukaisena. Vanhan käytännön mukaisesti laskien verohallinnon tekemien rikosilmoitusten kokonaismäärä pieneni vuonna 2004 kaksi prosenttia edellisvuodesta ollen 1 283. Väheneminen ei kuitenkaan koskenut verorikoksia koskevia rikosilmoituksia, joita tehtiin kaikkiaan 800, suunnilleen saman verran kuin edellisvuonnakin (+0,4 %). Törkeitä veropetoksia ilmoituksista koski 302 (+8 %), veropetoksia 201 (+21 %) ja verorikkomuksia 297 (–16 %). Törkeästä veropetoksesta tehdystä rikosilmoituksista 41 prosenttia koski tuloverolain, 23 prosenttia ennakkoperintälain ja 36 prosenttia arvonlisäverolain vastaisia rikoksia. Loput verohallinnon tekemistä rikosilmoituksista koskivat velallisen rikoksia ja kirjanpitorikoksia (Verohallitus).

Tullihallinto teki vuonna 2004 yhteensä 972 rikosilmoitusta verorikoksista, 143 ilmoitusta (13 %) vähemmän kuin vuonna 2003. Veropetoksia ilmoituksista koski 909 (–12 %) ja törkeitä veropetoksia 63 (–18 %). Tullin tutkimat verorikokset liittyvät pääasiassa savukkeiden ja alkoholin salakuljetukseen. Epäillyistä 53 prosenttia oli vuonna 2004 Venäjän kansalaisia (Tullihallitus).

Pitkän aikavälin kehityslinjana verorikkollisuudessa on ollut verorikkomusten suhteellisen määrän väheneminen törkeämpien tekemuotojen osuuden vastaavasti lisääntyessä. (Verorikkomuksessa liiketoimintaan liittyviä veroja tai maksuja on jätetty suorittamatta, vaikka yritys ei ole maksukyvytön.) Kehitys on liittynyt verorikostorjunnan resurssien tietoisesta kohdentamisesta vakavampiin tekemuotoihin.

Kirjanpitorikokset (RL 30:9–10)

Poliisin tietoon tulleiden kirjanpitorikosten määrä kääntyi vuonna 2004 laskuun kahden vuoden yhtäjaksoisen kasvun jälkeen. Rikoksia kirjattiin kaikkiaan 707, mikä oli myös selvästi kymmenvuotiskauden keskiarvoa (849) vähemmän.

Poliisin tietoon tulleet kirjanpitorikokset 1995–2004.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Kirjanpitorikos	825	1098	1082	966	836	842	653	705	779	707
<i>Muutos %</i>		+47%	+33%	–1%	–11%	–14%	+1%	–22%	+8%	+10%

Laskettu Tilastokeskuksen luvuista.

Myös ilmi tuleva kirjanpitorikkollisuus on suurelta osin yhteydessä kontrollin tasoon. Tilastoitujen kirjanpitorikosten määrän kasvu vuosina 1995–1997 oli

seurausta aiempaa tehokkaammista harmaan talouden ja talousrikollisuuden vastaisista toimista, vastaavasti rikosten määrän väheneminen vuosina 1998–2001 johtui merkittävältä osin kontrollin löystymisestä. Kirjanpitorikokset paljastuvat tyypillisesti toisen rikoksen, yleensä vero- tai velallisrikoksen yhteydessä. Rikoksista huomattava osa tulee ilmi verotarkastuksissa, 20–40 prosenttia verohallinnon vuosittain tekemistä rikosilmoituksista koskee nimenomaan kirjanpitorikoksia (vuonna 2004 verohallinto teki 290 rikosilmoitusta kirjanpitorikoksista) (Verohallitus).

Velallisen rikokset (RL 39:1–6)

Velallisen rikoksia koskevilla säännöksillä on pyritty suojaamaan velkojien asema ja tasapuolinen kohtelu velallisen maksukyvyttömyystilanteessa. Laissa on säädetty rangaistavaksi muun muassa se, jos taloudellisiin vaikeuksiin ajautunut velallinen pyrkii salaamaan omaisuuttaan tai siirtää sitä velkojien ulottumattomiin. Myös osan velkojista suosiminen toisten kustannuksella on rangaistavaa.

Velallisen rikosten määrän väheneminen jatkui myös vuonna 2004. Rikosten kokonaismäärä oli 13 prosenttia edellisvuotta alhaisempi. Kehitys on ollut laskeva vuodesta 1996 lähtien.

Poliisin tietoon tulleet velallisen rikokset 1995–2004.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Velallisen epärehellisyys ja velallisen petos (myös törkeä)	752	801	639	579	410	468	416	394	377	323
Velallisen vilpillisyys, velallisrikkomus, velkojan suosinta	70	52	24	23	17	17	18	13	8	11
Yhteensä	822	853	663	602	427	485	434	407	385	334
Muutos %	+13%	+4%	-22%	-9%	-29%	+14%	-11%	-6%	-5%	-13%

Laskettu Tilastokeskuksen luvuista.

Velallisen rikosten määrän puolittuminen 1990-luvun alkuvuosista on ollut yhteydessä konkurssien vähenemiseen. Vaikka velallisen rikoksen tunnusmerkistöissä ei enää edellytetäkään rikoksessa osallisena olevan yhtiön konkurssia, rikokset tulevat edelleenkin yleensä ilmi konkurssin vireille tulon jälkeen pesänselvittäjien toimesta. Tilastojen mukaan lähes puolet (2004 48 %) poliisin tietoon tulleista velallisen rikoksista on viime vuosinakin liittynyt yrityksen konkurssiin.

Vireille tulleet konkurssit 1995–2004.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Konkurssit	4 700	4 296	3 611	3 136	3 080	2 908	2 793	2 885	2 769	2 417
Muutos %	-15%	-9%	-16%	-13%	-2%	-6%	-4%	+3%	-4%	-13%

Laskettu Tilastokeskuksen luvuista.

Se, että poliisin tietoon tulleiden velallisen rikosten määrä lisääntyi 1992–1996 konkurssien vähenemisestä huolimatta, johtui talousrikoskontrollin voimakkaasta tehostamisesta. Vuodesta 1996 alkaen vakavat velallisen rikokset ja konkurssit ovat vähentyneet trendinä tarkasteltuna samassa suhteessa. Toisaalta 1990-luvun alun lama vaikeuttaa edelleen rikollisuuden normaalitason arvioimista. On mahdotonta sanoa, onko 1990-luvun jälkipuoliskolla alkanut rikosten määrän väheneminen ollut seurausta yksin taloudellisen tilanteen normalisoitumisesta vai ovatko myös ennalta ehkäisevät toimet ja kontrolli aidosti vaikuttaneet velallisen rikollisuuden tasoon.

Tilastoitujen lievien velallisen rikosten (RL 39:4–6) vuotuinen määrä on ollut erittäin alhainen jo useiden vuosien ajan.

Virkarikokset (RL 40 luku)

Rikoslain 40. luku sisältää säädökset virkasalaisuuden ja virkavelvollisuuden rikkomisesta, virka-aseman väärinkäytämisestä, lahjuksen ottamisesta virkamiehenä ja kansanedustajana sekä sotilasvirkarikoksista. Virkarikosten määrä vaihtelee vuosittain voimakkaasti, mutta näyttäisi siltä että määrä on viime vuosina ollut kasvussa. Rikoksia tehtiin 1990-luvun alkupuoliskolla vuosittain keskimäärin 309 ja 1990-luvun jälkipuoliskolla 280. Vuosien 2000–2004 keskiarvo oli 399 rikosta vuotta kohti.

Poliisin tietoon tulleet virkarikokset 1995–2004.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Virkarikokset	184	192	296	416	311	320	334	485	369	489
Muutos %	-24%	+4%	+54%	+41%	-25%	+3%	+4%	+45%	-24%	+33%

Poliisin tietoon tulleiden virkarikosten määrän vuotuinen vaihtelu selittyy paitsi kontrollin kohdentumisella talousrikollisuuden eri muotoihin, myös yksittäisissä tapauksissa epäiltynä olleiden henkilöiden määrällä ja yhteiskunnallisen keskustelun vaikutuksella epäiltyjen virkarikosten ilmoitusherkyyteen.

Virkarikostekomuotojen yleisyydestä ei ole saatavissa tarkkoja tietoja. Tilastokeskuksen tilastojen mukaan tuomioistuimessa käsitellään vuosittain vain

10–20 juttua, joissa virkarikosteko on tuomion päärikos. Näiden juttujen perusteella suuri osa virkarikoksista on virkavelvollisuuden (tuottamuksellisia) rikkomisia. Lisäksi tuomioistuimessa käsitellään vuosittain joitakin lahjonta-, virkasalaisuuden rikkominen ja virka-aseman väärinkäyttö -rikoksia.

Arvopaperimarkkinarikokset

Rahoitustarkastuksen tietoon tulleiden arvopaperi- ja rahoitusmarkkinoihin kohdistuvien rikosten määrä on pysynyt viime vuodet vakaana. Vuosina 1999–2004 Rahoitustarkastus on tutkinut kaikkiaan 301 väärinkäytösepäilyä, joista rikosilmoitukseen on johtanut 45 ja huomautuskirjeeseen 26 tapausta. Pääosa viime vuosina tutkituista rikosepäilyistä on koskenut joko sisäpiiritiedon väärinkäyttöä (50 %) tai tiedonantovelvollisuuden laiminlyöntiä (30 %). Vuonna 2004 Rahoitustarkastus teki poliisille tutkintapyynnön kaikkiaan viidestä rikosepäilystä, määrä väheni kahdella edellisvuodesta (Rahoitustarkastus).

Rahoitustarkastuksen tutkimat arvopaperimarkkinoiden väärinkäyttötapaukset 1999–2004.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Sisäpiiritiedon väärinkäyttö	27	25	23	24	28	24
Kurssimanipulaatio	6	6	4	11	11	12
Tiedottamisrikos	7	5	10	30	18	21
Muu	2	2	1	0	0	4
Yhteensä	42	38	38	65	57	61
Tutkintapyyntö poliisille	9	11	7	6	7	5
Huomautuskirje	0	1	2	7	10	6

Lähde: Rahoitustarkastus.

Kaikki poliisin tutkinnassa olleet arvopaperimarkkinarikokset ovat viime vuosina perustuneet Rahoitustarkastuksen tutkintapyyntöön.

Rahanpesurikokset (RL 32:6)

Seuraava katsaus perustuu keskusrikospoliisin yhteydessä toimivan rahanpesun selvittämiskeskuksen antamiin tietoihin.

Rikoslain mukaan rahanpesusta tulee rangaista sitä, joka ottaa vastaan tai muutoin puuttuu rikoksella hankittuun omaisuuteen, rikoksen tuottamaan hyötyyn tai niiden tilalle tulleeseen omaisuuteen tarkoituksenaan peittää tai

hävittää sen laitton alkuperä tai avustaa rikoksentekijää välttämään rikoksensa oikeudelliset seuraamukset. Myös rahanpesun avustaminen ja yritys ovat rangaistavia. Rikoslain ohella rahanpesua koskevia säännöksiä sisältyy rahanpesulakiin ja rahanpesuasetukseen.

Rahanpesulakiin tehtiin vuoden 2003 aikana muutoksia, jotka johtuivat pääasiassa kansainvälisen terrorismin rahoituksen vastaisen yleissopimuksen määräyksistä sekä FATF:n (Financial Action Task Force on Money Laundering) uusista terrorismin vastaisista suosituksista. Niiden mukaisesti rahanpesun torjuntajärjestelmä säädettiin kattamaan myös epäillyn terrorismin rahoittaminen. Samalla ilmoitusvelvollisten piiriä laajennettiin.

Rahanpesuun liittyviä epäilyttäviä liiketoimi -ilmoituksia tehtiin vuonna 2004 yhteensä 4 315, määrä lisääntyi edellisvuodesta huomattavasti (+59 %). Ilmoituksista 593:ssa (+16 %) oli kyse epäilystä terrorismin rahoittamisesta.

Taulukko 16 Ilmoitukset epäilyttävistä liiketoimista, esitutkintaan siirretyt ilmoitukset sekä epäiltyjen liiketoimien rahallinen arvo 1995–2004

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Terrorismin rahoitus	397	496	512	593
Muut rahanpesuepäilyt	190	232	206	186	248	1108	2399	2222	2204	3722
Epäilyttävät liiketoimet yhteensä	190	232	206	186	348	1109	2796	2718	2716	4315
Siirretty esitutkintaan	10	52	52	19	44	70	133	114	288	551
Epäiltyjen liiketoimien arvo (miljoonaa euroa)	238,9	703,6	259,9	120,9
- juttua kohti	0,1	0,3	0,1	0,03

Lähde: Rahanpesun selvittelykeskus.

Ilmoitusten pääosa (56 %) tuli entiseen tapaan valuutanvaihtoyhtiöiltä, niiden tekeminen ilmoitusten määrä lisääntyi edellisvuoteen verrattuna kolmanneksen (+ 34 %). Toiseksi eniten ilmoituksia tekivät rahapelitoimintaa harjoittavat yhteisöt, joilta saatujen ilmoitusten määrä 70-kertaistui vuoden 2003 15:stä 1 061:een. Pankit tekivät ilmoituksista 12 % ja kotimaiset viranomaiset kolme prosenttia. Ulkomaisilta viranomaisilta ilmoituksia tuli vuoden 2004 kuluessa kymmenen.

Ilmoitusten määrän rajusta kasvusta huolimatta ilmoitusten sisältämien varojen kokonaismäärä pieneni selvästi vuodesta 2003 ollen 121 miljoonaa euroa (–53 %). Myös ilmoituksissa mainittujen summien mediaani pieneni 5 500

eurosta 4 794 euroon. Valtaosa (71 %) ilmoituksista koski edelleenkin alle 10 000 euron liiketoimia, suurin mainittu summa oli 38,5 miljoonaa euroa.

Taulukko 17 Rahanpesuepäilyilmoituksiin sisältyneiden varojen määrä 2000–2004

Euroa	2000	2001	2002	2003	2004
< 10 000	445	1 099	1 531	1 400	2 580
10 000–34 999	491	1 044	413	490	740
35 000–84 999	64	101	66	104	186
85 000–169 999	30	47	23	70	58
170 000–	36	72	36	73	84
Ei tietoa	43	433	649	579	667

Lähde: Rahanpesun selvittelykeskus.

Vuonna 2004 tehdyissä ilmoituksissa mainittiin yhteensä 3 575 luonnollista ja 897 oikeushenkilöä. Epäillyt yksityishenkilöt edustivat 91 kansalaisuutta, selvästi suurimmat yksittäiset ryhmät muodostivat aikaisempien vuosien tapaan Suomen (54 %), Venäjän (11 %) ja Viron (10 %) kansalaiset. Yritysten ja yhteisöjen osalta eniten epäilyjä esitettiin niinkään suomalaisista (70 %), virolaisista (12 %) ja venäläisistä (4 %) yrityksistä. Terrorismin rahoituksesta epäiltiin vuonna 2004 331 luonnollista henkilöä ja 268 oikeushenkilöä. Ensimmäisistä mainituista pääosa oli kotoisin edellisvuosien tapaan Aasiasta (61 %), Afrikasta (21 %) ja Lähi-idästä (9 %). Terrorismin rahoituksesta epäillyistä yrityksistä ja yhteisöistä pääosa oli kotoisin Lähi-idästä (74 %) ja Aasiasta (19 %). Yhtäkään Suomen kansalaista tai suomalaista yhteisöä ei vuoden 2004 aikana epäilty terrorismin rahoitukseen liittyvästä rahanpesurikoksesta.

Ilmoitusten perusteella tehtiin vuonna 2004 yhteensä 25 liiketoimen keskeyttämispäätöstä (+56 %). Rikoshyötyä päätösten avulla saatiin viranomais-ten haltuun 0,5 miljoonaa euroa (vuonna 2003 1,3 miljoonaa euroa). Vuosien 1998–2004 välisenä aikana rahanpesun selvittelykeskus on tehnyt yhteensä 78 liiketoimen keskeyttämispäätöstä, pysyvästi viranomais-ten haltuun on saatu omaisuutta 8,7 miljoonan euron arvosta.

Esitutkintaan rahanpesun selvittelykeskus siirsi vuoden 2004 aikana 551 epäilyttävää liiketoimintaa, määrä oli lähes kaksinkertainen edelliseen vuoteen verrattuna (288). Kasvu johtui suurelta osin toiminnan tehostumisesta, mutta myös muutamasta isosta, useita ilmoituksia aiheuttaneesta juttukokonaisuudesta.

Taulukko 18 Esitutkintaan siirretyt epäilyttävät liiketoimet rikosnimikkeittäin 2001–2004

Rikosnimike	2001	2002	2003	2004
Rahanpesu	27 (20,3 %)	12 (10,5 %)	68 (23,6 %)	5 (0,9 %)
Huumausainerikos	46 (34,6 %)	15 (13,2 %)	65 (22,6 %)	138 (25,1 %)
Petos	6 (4,5 %)	14 (12,3 %)	44 (15,3 %)	32 (5,8 %)
Veropetos	28 (21,1 %)	28 (24,5 %)	24 (8,3 %)	155 (28,1 %)
Kavallus	-	9 (7,9 %)	17 (5,9 %)	12 (2,2 %)
Velallisen rikos	11 (8,3 %)	15 (13,2 %)	26 (9,0 %)	58 (10,5 %)
Kirjanpitorikos	1 (0,8 %)	8 (7,0 %)	11 (3,8 %)	5 (0,9 %)
Paritus	4 (3,0 %)	6 (5,3 %)	1 (0,3 %)	105 (19,1 %)
Muu	10 (7,5 %)	7 (6,1 %)	32 (11,1 %)	41 (7,4 %)

Lähde: Rahanpesun selvittelykeskus.

6.2 Talousrikoksilla aiheutettu vahinko

Talousrikoksilla vuosittain aiheutetun vahingon määrä poliisin ja tullin tutkimissa jutuissa on viime vuosina vaihdellut 65 ja 115 miljoonan euron välillä. Vuonna 2004 tutkintaan tulleissa jutuissa ilmoitetun vahingon määrä oli 106 miljoonaa euroa. Takavarikkoon omaisuutta määrättiin vuoden aikana talousrikosepäilyihin liittyen (vakuustakavarikot mukaan laskien) 72 miljoonan euron arvosta, takaisin saatiin omaisuutta 35 miljoonan euron edestä (Keskusrikospoliisi ja VIRKE-projekti).

Taulukko 19 Rikosvahingon määrä vuoden aikana vireille tulleissa jutuissa, takavarikkoon määrätyn omaisuuden arvo ja takaisin saadun omaisuuden kokonaismäärä poliisin ja tullin tutkimissa talousrikoksissa vuosittain 1999–2004 (miljoonaa euroa)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Talousrikoksilla aiheutettu vahinko	66,1	81,0	114,0	68,6	77,0	105,5
Takavarikot	18,1	21,9	23,2	48,7	17,4	72,2
Takaisin saatu omaisuus	28,6	41,6	37,5	32,4	25,2	35,3

Lähde: Keskusrikospoliisi ja VIRKE-projekti.

Keskusrikospoliisin tutkintaan vuoden 2004 aikana tuli yhteensä 209 talousrikosepäilyä (vuonna 2003 186), ilmoitetun rikosvahingon kokonaismäärä niissä oli 12,5 miljoonaa euroa (vuonna 2003 11,4 miljoonaa euroa). Juttua kohti vahingoksi muodostui siten keskimäärin 59 800 euroa (vuonna 2003 61 300 euroa) (Keskusrikospoliisi ja VIRKE-projekti).

Talousrikoksilla aiheutettujen tilastoitujen vahinkojen vuotuinen vaihtelu johtuu pitkälti sattumanvaraisista tekijöistä. Rikosvahingon määrä vaihtelee

yksittäisissä jutuissa suuresti ja yksi ainoa juttuvyyhti saattaa aiheuttaa vuotuisten kokonaisvahinkojen määrässä satojen miljoonien eurojen eron.

Myös tutkinnassa tietynä ajankohtana painottuvilla rikostyypeillä on merkitystä rikosvahingon määrään. Kun eräisiin talousrikostyypeihin ei liity välitöntä taloudellista vahinkoa, niiden painottuminen näkyy tilastoissa rikosvahinkojen vähentymisenä, ja päinvastoin. Huomattavistakaan vuosittaisista muutoksista vahingon määrässä ei siten tule tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä talousrikollisuuden kehityksestä.

6.3 Harmaa talous

Arviot harmaan talouden osuudesta Suomen bruttokansantuotteesta vaihtelevat vajaasta viidestä prosentista vajaaseen kahteenkymmeneen prosenttiin. Rikollisuuden yhteiskunnalle aiheuttamat menetykset saamatta jäävien verojen ja veronluonteisten maksujen osalta arvioidaan vähintään kahdeksi miljardiksi euroksi vuodessa. Verotulojen menetysten ohella harmaa talous aiheuttaa myös merkittäviä vahinkoja laillisesti toimiville yrittäjille heikentäessään heidän kilpailuedellytyksiään. Se voi myös tarjota kotimaiselle ja ulkomaiselle järjestäytyneelle rikollisuudelle väylän levittäytyä talouselämään ja yhteiskunnan muihin rakenteisiin. Ongelmallisia toimialoja ovat erityisesti rakennustoiminta ja ravintola-ala, mutta harmaata taloutta esiintyy laajemmin myös kuljetus- ja siivoustoiminnassa, telakkateollisuudessa samoin kuin idänkauppassakin (Keskusrikospoliisi ja VIRKE-projekti; www.palkkatyolainen.fi).

Viime vuosina tehtyjen kyselytutkimusten tulosten mukaan Suomessa työskentelevästä *suomalaisesta työvoimasta* alle 10 prosentilla on henkilökohtaisia kokemuksia pimeästä työnteosta. Myös asenneilmapiiri on selvästi harmaata taloutta ehkäisevää: vain noin 15 prosenttia työvoimasta hyväksyy pimeän työnteon (SAK ja Sami Vuorisen aineisto vuodelta 2001).

Tutkimuksiin vastanneiden arviot yleistilanteesta ovat kuitenkin eronneet huomattavasti heidän omista kokemuksistaan. Esimerkiksi rakennusalan vastaajista 33 prosenttia on pitänyt pimeän työvoiman käyttöä alallaan yleisenä, mutta vain yhdeksän prosenttia on perustanut käsityksensä omiin kokemuksiin. Pääselitys yleisarvion ja omien kokemusten erolle lienee se, että suomalaisen työvoiman ja maassa työskentelevän ulkomaalaisen työvoiman tilanne poikkeaa tällä hetkellä olennaisesti toisistaan. Sekä rakennus- että ravintola-alalla mutta myös muissa elinkeinoissa työskentelee enenevästi ulkomaalaisia, joista osa harmaassa taloudessa. Verohallinnon viime vuosina toteuttaman ravintola-alan erityistarkastuksen mukaan osassa maassa toimivista etnisistä

ravintoloista on muodostunut oma alakulttuurinsa, joka suhtautuu yhteiskunnan asettamiin velvoitteisiin piittaamattomasti. Ilmi on tullut paitsi velvoitteiden, verojen ja veronluonteisten maksujen laiminlyöntejä myös ihmiskaupan luonteisia tilanteita sekä veropetoksia, joissa on hyödynnetty erityisvalmisteisia kassakoneita (Keskusrikospoliisi ja VIRKE-projekti).

Rakennusalalla harmaan talouden liikevaihdon arvioidaan olevan 500 miljoonan ja vajaan miljardin euron välillä. Alan arvonnäkövero- ja lisäverovuoto on arvioitu olevan runsaat 100 miljoonaa euroa vuodessa. Euroopan unionin itälaajentamisen myötä alalla on yleistynyt lähetettyjen, lähinnä uusista jäsenvaltioista tulevien työntekijöiden käyttö. Tämä on sinänsä laillista. Ongelma sen sijaan on se, että lähetetyistä työntekijöistä (joita arvioitiin vuonna 2004 olevan maassa 5 000–10 000) varsin suuren osan (jopa 90 %) on arvioitu työskentelevän pimeästi. Arvioiden mukaan huomattava osa työntekijöistä on suomalais- tai suomalaistaustaisten yritysten palveluksessa (Keskusrikospoliisi ja VIRKE-projekti).

Yhteenveto

- Vuonna 2004 poliisin tietoon tuli 2 393 vero-, kirjanpito-, virka-, arvopaperimarkkina- tai velallisen rikosta. Mainitulla tavalla laskien ilmi tulleiden talousrikosten määrä kasvoi kolme prosenttia edelliseen vuoteen verrattuna.
- Taloudelliset suhdanteet ovat perinteisesti olleet merkittävin kokonaistalousrikollisuuden tasoon ja rikollisuuden muotoihin vaikuttava tekijä. Viime vuosikymmenen aikana talousrikollisuuden tasoon ovat vaikuttaneet kuitenkin myös talouselämän rakenteissa tapahtuneet muutokset, samoin kuin lähialueiden, erityisesti Venäjän, talousrikollisuuden yhteydet Suomeen. Piilorikollisuuden laajuuteen vaikuttaa kontrollin taso ja kohdentuminen sekä rikosten kohteiksi joutuneiden ilmoitushalukkuus.
- Suuren osan talousrikollisuudesta arvioidaan jäävän piileväksi. Vuonna 2001 tehdyn tutkimuksen mukaan yritykset ilmoittavat poliisille keskimäärin vain 10 prosenttia havaitsemistaan yritykseen kohdistuvista talousrikoksista. Viranomaisarvioiden mukaan viranomaisten tietoon tulee rikosvahingoilla mitaten alle viisi prosenttia talousrikollisuuden kokonaismäärästä.
- Harmaa talous on laillista liike- ja yritystoimintaa, josta ei suoriteta lakisääteisiä maksuja ja veroja. Harmaan talouden arvioidaan muodostavan Suomen bruttokansantuotteesta tällä hetkellä viidestä kahteenkymmeneen prosenttia. Sen yhteiskunnalle aiheuttamien menetysten saamatta jäävien verojen ja lakisääteisten maksujen osalta on arvioitu olevat runsaat kaksi miljardia euroa vuodessa.
- Harmaan talouden ongelmatoimialoja ovat rakennustoiminta ja ravintola-ala, mutta sitä esiintyy myös kuljetus- ja siivoustoiminnassa sekä telakateollisuudessa. Maamme suomalaisesta työvoimasta alle 10 prosentilla on henkilökohtaisia kokemuksia pimeästä työnteosta ja myös asenneilmapiiri on harmaata taloutta ehkäisevä: vain noin 15 prosenttia suomalaisista työntekijöistä hyväksyy pimeän työnteon. Viranomaisarvioiden mukaan Suomessa työskentelevistä ulkomaalaisista työntekijöistä harmaassa taloudessa toimii suurempi osa.